

Magyar emigránsok török földön

Török menedékjogot kapott magyar emigránsok rövid életrajzi összefoglalója címmel figyelemre méltó kiadványt jelentetett meg a Magyar–Török Baráti Társaság négy szakavatott szerző tollából. A szóban forgó művet – hosszadalmas címe helyett – nevezhetnénk akár a törökországi magyar emigráció lexikonjának is, mert szócikkeinek feldolgozási módja többé-kevésbé megfelel az életrajzi lexikonokkal szemben támasztott követelményeknek, bár az a tény, hogy anyagát négy önálló fejezetben tárgyalja, amelyeken belül a címszavak abc-rendbe való besorolása külön-külön történik, ellentmond a lexikonműfaj klasszikus szabályainak.

A törökországi magyar emigrációnak három nagy hulláma volt, s mindhárom a magyar történelem egy-egy sorsfordító eseményéhez kapcsolódott. Az első kirajzásra a 17. század végén, a Thököly Imre vezette Habsburg-ellenes mozgalom kudarcát követően került sor. Mint ismeretes, Thököly (1657-1705) a szultán szövetségeseként próbálta útját állni a magyar koronát viselő Habsburgok erdélyi térnyerésének. Célja elérése érdekében bujdosókból álló hadával több, a királyi Magyarország, illetőleg a Habsburg-birodalom ellen irányuló török támadásban vett részt, így csatlakozott Kara Musztafa nagyvezír 1683. évi Bécs elleni hadjáratához is. A század végére az európai összefogás eredményeként a török fokozatosan kiszorul Erdélyből és a hódoltsági területekről, Thökölynek is menekülnie kell: 1699-ben feleségével, Zrínyi Ilonával Isztambul Galata városrészében találnak menedékre, innen költöznek 1701-ben a kis-ázsiai Nikomédiába, a mai Izmitbe. Egyes történelmi források szerint a fejedelmi párt 1500 főnyi udvartartás kísérte el a száműzetésbe, ez a szám azonban nem tűnik valósnak, Thököly ui. végrendeletében mindössze 45 hívéről emlékezett meg kisebb-nagyobb pénzüsszegekkel, birtokok adományozásával köszönve meg szolgálataikat. A kiadvány első fejezete ezen udvari embereket ismerteti: van közöttük muzsikus, konyhamester, tolmács, egyszerű szolgáló, s néhány, a Portánál Thököly, majd később Rákóczi követeként eljáró köznemes is; ez utóbbiak pályafutásáról több adat maradt fenn, ezért az életrajzaikat feldolgozó szócikkek terjedelmesebbek.

Thököly még megérte mostohafia, II. Rákóczi Ferenc (1676-1735) szabadságharcát, de abban már nem vett részt. Nem így néhány főembere, mint pl. Bercsényi Miklós vagy Petróczy István, akik Rákóczi színrelépésekor azonnal csatlakoztak a fejedelemhez és hadseregének magas rangú tisztjei lettek, ilyenképpen Rákóczi szabadságharcát a Thököly-féle felkelés szerves folytatásának tekinthetjük. Ezt az álláspontot vallja lexikonunk is, amikor a Thökölyről és a Zrínyi Ilonáról szóló szócikkeket a Rákóczi-emigráció tagjainak életrajzeit ismertető *Kuruc emigráció* című második fejezetbe illesztette közli. Maga Rákóczi csak 1717-ben – több éves lengyel- és franciaországi emigrációját követően – került Törökországba; főrangú emigránstársainak némelyike azonban már korábban ide menekült, s csak Rákóczi rodostói letelepedését (1720) követően csatlakozott az itt kialakult kolóniához. A fejedelem szűkebb környezetéhez tartozott belső inasa, Mikes Kelemen, aki fiktív leveleinek papírra vetésével a rodostói

emigráció életének hű krónikáját alkotta meg. A kolónia tagjai szinte valamennyien Rodostóban haltak meg, s csak kevesen éltek túl fejedelmi urukat. A két Rákóczi-főú, György és József is felbukkant Rodostóban; rövid vendégeskedésük mély csalódást okozott a bujdosóknak.

A törökországi magyar emigráció harmadik, legnépesebb hulláma Kossuth Lajos (1802-1894) nevéhez fűződik. Kossuth, lemondva kormányzói tisztségéről, az 1849. augusztus 9-i vesztes temesvári csata után menekült török földre a honvédsereg számos főtisztje és vezető politikusok kíséretében. Oroszország és Ausztria követelte kiadatásukat, ettől a szultáni kormány elzárkózott, de internálta a menekülteket a kis-ázsiai Kütahyába. Érdekes, hogy míg a Rákóczi-emigráció tagjainak többsége száműzetésük helyszínén halt meg, addig a Kossuth és emigráns társai 2-3 éven belül elhagyták az Oszmán Birodalmat és szerte szóródtak a világban: sokan Londonba, Párizsba távoztak, mások az Egyesült Államokban telepedtek le. Törökországtól azonban nem szakadtak el véglegesen: a krími háború idején többen visszatértek és a törökök oldalán harcoltak az oroszok ellen. Nem kevesen törökké lettek: áttérve az iszlám vallásra török néven magas katonai beosztást kaptak az oszmán hadseregben. De találkozhatunk a Kossuth-emigráció tagjaival a szárd király seregében, Garibaldi szabadcsapataiban, a poroszok szervezte magyar légióban, nemkülönben az amerikai polgárháború küzdőfelei között, az északiak oldalán. Akik pedig kegyelmet kapva hazatértek, a kiegyezés után jobbra politikai pályára léptek. Némely emigráns élete valóságos kalandregény, s életrajzaikat olvasva bátran állíthatjuk, hogy a kiadvány harmadik, a *Kossuth-emigrációt* tárgyaló fejezete sok meglepő fordulattal szolgáló, izgalmas és szórakoztató olvasmány.

A mű negyedik része egyetlen hosszú szócikket tartalmaz: a Magyarország 1944. március 15-i német megszállása után a budapesti török követségre menekülő angolbarát *Kállay Miklós* miniszterelnök életrajzát.

Kiadványunk kétnyelvű, szócikkeit a magyar mellett török nyelven is közli, s használhatóságát nagyban növeli személynévmutatója, valamint nívós színes képmelléklete, amely néhány felvétel erejéig bemutatja a törökországi magyar emlékhelyeket is.

(Hermann Róbert – Joó András – Mészáros Kálmán – Seres István: Török menedékjogot kapott magyar emigránsok rövid életrajzi összefoglalója. A török nyelvű rész fordítója Yilmaz Gülen. Magyar-Török Baráti Társaság, Budapest, 2010. Ármegjelölés nélkül.)

Tasnádi András